ન્યાયવિશા. મહોપા. શ્રીયશોવિજયવિરચિત
અધ્યાત્મ ઉપનિષદ્

ઐન્દ્રવૃન્દનતં નત્વા વીતરાગં સ્વયમ્ભુવમ્।
અધ્યાત્મોપનિષન્નામા ગ્રન્થોઽસ્માભિર્વિધીયતે ॥૧॥
આત્માનમધિકૃત્ય સ્યાદ્યઃ પઞ્ચાચારચારિમા।
શબ્દયોગાર્થનિપુણાસ્તદધ્યાત્મં પ્રચક્ષતે ॥૨॥
રૂઢ્યર્થનિપુણાસ્ત્વાહુશ્ચિત્તં મૈત્ર્યાદિવાસિતમ્।
અધ્યાત્મં નિર્મલં બ્રાહ્મવ્યવહારોપબૃંહિતમ્ ॥૩॥
એવમ્ભૂતનયે જ્ઞેયઃ પ્રથમોઽર્થોઽત્ર કોવિદૈઃ।
યથાયથં દ્વિતીયોઽર્થો વ્યવહારર્જુસૂત્રયોઃ ॥૪॥
ગલન્નયકૃતભ્રાન્તિર્યઃ સ્યાદ્વિશ્રાન્તિસમ્મુખઃ।
સ્યાદ્વાદવિશદાલોકઃ સ એવાધ્યાત્મભાજનમ્ ॥૫॥
મનોવત્સો યુક્તિગવીં મધ્યસ્થસ્યાનુધાવતિ।
તામાકર્ષતિ પુચ્છેન તુચ્છાગ્રહમનઃકપિઃ ॥૬॥
અનર્થાયૈવ નાર્થાય જાતિપ્રાયાશ્ચ યુક્તયઃ।
હસ્તી હન્તીતિ વચને પ્રાપ્તાપ્રાપ્તવિકલ્પવત્ ॥૭॥
જ્ઞાયેરન્ હેતુવાદેન પદાર્થા યદ્યતીન્દ્રિયાઃ।
કાલેનૈતાવતા પ્રાજ્ઞૈઃ કૃતઃ સ્યાત્તેષુ નિશ્ચયઃ ॥૮॥
આગમશ્ચોપપત્તિશ્ચ સમ્પૂર્ણં દૃષ્ટિલક્ષણમ્।
અતીન્દ્રિયાણામર્થાનાં સદ્ભાવપ્રતિપત્તયે ॥૯॥
અન્તરા કેવલજ્ઞાનં છદ્મસ્થાઃ ખલ્વચક્ષુષઃ।
હસ્તસ્પર્શસમં શાસ્ત્રજ્ઞાનં તદ્વ્યવહારકૃત્ ॥૧૦॥
શુદ્ધોઞ્છાદ્યપિ શાસ્ત્રાજ્ઞાનિરપેક્ષસ્ય નો હિતમ્।
ભૌતહન્તુર્યથા તસ્ય પદસ્પર્શનિષેધનમ્ ॥૧૧॥
શાસનાત્ ત્રાણશક્તેશ્ચ બુધૈઃ શાસ્ત્રં નિરુચ્યતે।
વચનં વીતરાગસ્ય તચ્ચ નાન્યસ્ય કસ્યચિત્ ॥૧૨॥
વીતરાગોઽનૃતં નૈવ બ્રૂયાત્તદ્ધેત્વભાવતઃ।
યસ્તદ્વાક્યેષ્વનાશ્વાસસ્તન્મહામોહજૃમ્ભિતમ્ ॥૧૩॥
શાસ્ત્રે પુરસ્કૃતે તસ્માદ્વીતરાગઃ પુરસ્કૃતઃ।
પુરસ્કૃતે પુનસ્તસ્મિન્નિયમાત્ સર્વસિદ્ધયઃ ॥૧૪॥
એનં કેચિત્ સમાપત્તિં વદન્ત્યન્યે ધ્રુવં પદમ્।
પ્રશાન્તવાહિતામન્યે વિસભાગક્ષયં પરે ॥૧૫॥
ચર્મચક્ષુર્ભૃતઃ સર્વે દેવાશ્ચાવધિચક્ષુષઃ।
સર્વતશ્ચક્ષુષઃ સિદ્ધા યોગિનઃ શાસ્ત્રચક્ષુષઃ ॥૧૬॥
પરીક્ષન્ત કષચ્છેદતાપૈઃ સ્વર્ણં યથા જનાઃ।
શાસ્ત્રેઽપિ વર્ણિકાશુદ્ધિં પરીક્ષન્તાં તથા બુધાઃ ॥૧૭॥
વિધયઃ પ્રતિષેધાશ્ચ ભૂયાંસો યત્ર વર્ણિતાઃ।
એકાધિકારા દૃશ્યન્તે કષશુદ્ધિં વદન્તિ તામ્ ॥૧૮॥
સિદ્ધાન્તેષુ યથા ધ્યાનાધ્યયનાદિવિધિવ્રજાઃ।
હિંસાદીનાં નિષેધાશ્ચ ભૂયાંસો મોક્ષગોચરાઃ ॥૧૯॥
અર્થકામવિમિશ્રં યદ્યચ્ચ ક્લૃપ્તકથાવિલમ્।
આનુષઙ્ગિકમોક્ષાર્થં યન્ન તત્ કષશુદ્ધિમત્ ॥૨૦॥
વિધીનાં ચ નિષેધાનાં યોગક્ષેમકરી ક્રિયા।

jainuniversity.org

વર્ણ્યતે યત્ર સર્વત્ર તચ્છાસ્ત્રં છેદશુદ્ધિમત્ ॥૨૧॥
કાયિકાદ્યપિ કુર્વીત ગુપ્તશ્ચ સમિતો મુનિઃ।
કૃત્યે જ્યાયસિ કિં વાચ્યમિત્યુક્તં સમયે યથા ॥૨૨॥
અન્યાર્થં કિઞ્ચિદુત્સૃષ્ટં યત્રાન્યાર્થમપોહ્યતે।
દુર્વિધિપ્રતિષેધં તન્ન શાસ્ત્રં છેદશુદ્ધિમત્ ॥૨૩॥
નિષિદ્ધસ્ય વિધાનેઽપિ હિંસાદેર્ભૂતિકામિભિઃ।
દાહસ્યેવ ન સદ્વૈદ્યૈર્યાતિ પ્રકૃતિદુષ્ટતા ॥૨૪॥
હિંસા ભાવકૃતો દોષો દાહસ્તુ ન તથેતિ ચેત્।
ભૂત્યર્થં તદ્વિધોનેઽપિ ભાવદોષઃ કથં ગતઃ ॥૨૫॥
વેદોક્તત્વાન્મનઃશુદ્ધ્યા કર્મયજ્ઞોઽપિ યોગિનઃ।
બ્રહ્મયજ્ઞ ઇતીચ્છન્તઃ શ્યેનયાગં ત્યજન્તિ કિમ્ ॥૨૬॥
વેદાન્તવિધિશેષત્વમતઃ કર્મવિધેર્હિતમ્।
ભિન્નાત્મદર્શકાઃ શેષા વેદાન્તા એવ કર્મણઃ ॥૨૭॥
કર્મણાં નિરવદ્યાનાં ચિત્તશોધકતાં પરમ્।
સાઙ્ખ્યાચાર્યા અપીચ્છન્તીત્યાસ્તામેષોઽત્ર વિસ્તરઃ ॥૨૮॥
યત્ર સર્વનયાલમ્બિવિચારપ્રબલાગ્નિના।
તાત્પર્યશ્યામિકા ન સ્યાત્તચ્છાસ્ત્રં તાપશુદ્ધિમત્ ॥૨૯॥
યથાહ સોમિલપ્રશ્ને જિનઃ સ્યાદ્વાદસિદ્ધયે।
દ્રવ્યાર્થાદહમેકોઽસ્મિ દૃગ્જ્ઞાનાર્થાદુભાવપિ ॥૩૦॥
અક્ષયશ્ચાવ્યયશ્ચાસ્મિ પ્રદેશાર્થવિચારતઃ।
અનેકભૂતભાવાત્મા પર્યાયાર્થપરિગ્રહાત્ ॥૩૧॥
દ્વયોરેકત્વબુદ્ધ્યાપિ યથા દ્વિત્વં ન ગચ્છતિ।
નયૈકાન્તધિયાપ્યેવમનેકાન્તો ન ગચ્છતિ ॥૩૨॥
સામગ્ર્યેણ ન માનં સ્યાદ્ દ્વયોરેકત્વધીર્યથા।
તથા વસ્તુનિ વસ્ત્વંશબુદ્ધિર્જ્ઞેયા નયાત્મિકા ॥૩૩॥
એકદેશેન ચૈકત્વધીર્દ્વયોઃ સ્યાદ્યથા પ્રમા।
તથા વસ્તુનિ વસ્ત્વંશબુદ્ધિર્જ્ઞેયા નયાત્મિકા ॥૩૪॥
ઇત્થં ચ સંશયત્વં યન્નયાનાં ભાષતે પરઃ।
તદપાસ્તં વિલંબાનાં પ્રત્યેકં ન નયેષુ યત્ ॥૩૫॥
સામગ્ર્યેણ દ્વયાલંબેઽપ્યવિરોધે સમુચ્ચયઃ।
વિરોધે દુર્નયવ્રાતાઃ સ્વશસ્ત્રેણ સ્વયં હતાઃ ॥૩૬॥
કથં વિપ્રતિષિદ્ધાનાં ન વિરોધઃ સમુચ્ચયે।
અપેક્ષાભેદતો હન્ત કૈવ વિપ્રતિષિદ્ધતા ॥૩૭॥
ભિન્નાપેક્ષા યથૈકત્ર પિતૃપુત્રાદિકલ્પના।
નિત્યાનિત્યાદ્યનેકાન્તસ્તથૈવ ન વિરોત્સ્યતે ॥૩૮॥
વ્યાપકે સત્યનેકાન્તે સ્વરૂપપરરૂપયોઃ।
આનેકાન્ત્યાન્ન કુત્રાપિ નિર્ણીતિરિતિ ચેન્મતિઃ ॥૩૯॥
અવ્યાપ્યવૃત્તિધર્માણાં યથાવચ્છેદકાશ્રયા।
નાપિ તતઃ પરાવૃત્તિસ્તત્ કિં નાત્ર તથેક્ષ્યતે ॥૪૦॥
આનૈગમાન્ત્યભેદં તત્પરાવૃત્તાવપિ સ્ફૂટમ્।
અભિપ્રેતાશ્રયેણૈવ નિર્ણયો વ્યવહારકઃ ॥૪૧॥
અનેકાન્તેઽપ્યનેકાન્તાદનિષ્ઠૈવમપાકૃતા।
નયસૂક્ષ્મેક્ષિકાપ્રાન્તે વિશ્રાન્તેઃ સુલભત્વતઃ ॥૪૨॥

JainUniversity.org
सर्व ज्ञानाय भवतु

આત્માશ્રયાદયોઽપ્યત્ર સાવકાશા ન કર્હિચિત્।
તે હિ પ્રમાણસિદ્ધાર્થાત્ પ્રકૃત્યૈવ પરાઙ્મુખાઃ ॥૪૩॥
ઉત્પન્નં દધિભાવેન નષ્ટં દુગ્ધતયા પયઃ।
ગોરસત્વાત્ સ્થિરં જાનન્ સ્યાદ્વાદદ્વિડ્ જનોઽપિ કઃ ॥૪૪॥
ઇચ્છન્ પ્રધાનં સત્ત્વાદ્યૈર્વિરુદ્ધૈર્ગુમ્ફિતં ગુણૈઃ।
સાઙ્ખ્યઃ સઙ્ખ્યાવતાં મુખ્યો નાનેકાન્તં પ્રતિક્ષિપેત્ ॥૪૫॥
વિજ્ઞાનસ્યૈકમાકારં નાનાકારકરમ્બિતમ્।
ઇચ્છંસ્તથાગતઃ પ્રાજ્ઞો નાનેકાન્તં પ્રતિક્ષિપેત્ ॥૪૬॥
ચિત્રમેકમનેકં ચ રૂપં પ્રામાણિકં વદન્।
યોગો વૈશેષિકો વાપિ નાનેકાન્તં પ્રતિક્ષિપેત્ ॥૪૭॥
પ્રત્યક્ષં મિતિમાત્રંશે મેયાંશે તદ્વિલક્ષણમ્।
ગુરુર્જ્ઞાનં વદન્નેકં નાનેકાન્તં પ્રતિક્ષિપેત્ ॥૪૮॥
જાતિવ્યક્ત્યાત્મકં વસ્તુ વદન્નનુભવોચિતમ્।
ભટ્ટો વાપિ મુરારિર્વા નાનેકાન્તં પ્રતિક્ષિપેત્ ॥૪૯॥
અબદ્ધં પરમાર્થેન બદ્ધં ચ વ્યવહારતઃ।
બ્રુવાણો બ્રહ્મવેદાન્તી નાનેકાન્તં પ્રતિક્ષિપેત્ ॥૫૦॥
બ્રુવાણા ભિન્નભિન્નાર્થાન્નયભેદવ્યપેક્ષયા।
પ્રતિક્ષિપેયુર્નો વેદાઃ સ્યાદ્વાદં સાર્વતાન્ત્રિકમ્ ॥૫૧॥
વિમતિઃ સમ્મતિર્વાપિ ચાર્વાકસ્ય ન મૃગ્યતે।
પરલોકાત્મમોક્ષેષુ યસ્ય મુહ્યતિ શેમુષી ॥૫૨॥
તેનાનેકાન્તસૂત્રં યદ્યદ્વા સૂત્રં નયાત્મકમ્।
તદેવ તાપશુદ્ધં સ્યાન્ન તુ દુર્નયસંજ્ઞિતમ્ ॥૫૩॥
નિત્યૈકાન્તે ન હિંસાદિ તત્પર્યાયાપરિક્ષયાત્।
મનઃસંયોગનાશાદૌ વ્યાપારાનુપલમ્ભતઃ ॥૫૪॥
બુદ્ધિલેપોઽપિ કો નિત્યનિર્લેપાત્મવ્યવસ્થિતૌ।
સામાનાધિકરણ્યેન બન્ધમોક્ષૌ હિ સઙ્ગતૌ ॥૫૫॥
અનિત્યૈકાન્તપક્ષેઽપિ હિંસાદિકમસઙ્ગતમ્।
સ્વતો વિનાશશીલાનાં ક્ષણાનાં નાશકોઽસ્તુ કઃ ॥૫૬॥
આનન્તર્યં ક્ષણાનાં તુ ન હિંસાદિનિયામકમ્।
વિશેષાદર્શનાત્તસ્ય બુદ્ધલુબ્ધકયોર્મિથઃ ॥૫૭॥
સઙ્ક્લેશેન વિશેષશ્ચેદાનન્તર્યમપાર્થકમ્।
ન હિ તેનાપિ સઙ્ક્લિષ્ટમધ્યે ભેદો વિધીયતે ॥૫૮॥
મનોવાક્કાયયોગાનાં ભેદાદેવં ક્રિયાભિદા।
સમગ્રૈવ વિશીર્યેતેત્યેતદન્યત્ર ચર્ચિતમ્ ॥૫૯॥
નિત્યાનિત્યાદ્યનેકાન્તશાસ્ત્રં તસ્માદ્વિશિષ્યતે।
તદ્દૃષ્ટ્યૈવ હિ માધ્યસ્થ્યં ગરિષ્ઠમુપપદ્યતે ॥૬૦॥
યસ્ય સર્વત્ર સમતા નયેષુ તનયેષ્વિવ।
તસ્યાનેકાન્તવાદસ્ય ક્વ ન્યૂનાધિકશેમુષી ॥૬૧॥
સ્વતન્ત્રાસ્તુ નયાસ્તસ્ય નાંશાઃ કિં તુ પ્રકલ્પિતાઃ।
રાગદ્વેષૌ કથં તસ્ય દૂષણેઽપિ ચ ભૂષણે ॥૬૨॥
અર્થે મહેન્દ્રજાલસ્ય દૂષિતેઽપિ ચ ભૂષિતે।
યથા જનાનાં માધ્યસ્થ્યં દુર્નયાર્થે તથા મુનેઃ ॥૬૩॥
દૂષયેદજ્ઞ એવોચ્ચૈઃ સ્યાદ્વાદં ન તુ પણ્ડિતઃ।

jainuniversity.org

અજ્ઞપ્રલાપે સુજ્ઞાનાં ન દ્વેષઃ કરુણૈવ તુ ॥૬૪॥
ત્રિવિધં જ્ઞાનમાખ્યાતં શ્રુતં ચિન્તા ચ ભાવના।
આદ્યં કોષ્ઠમબીજાભં વાક્યાર્થવિષયં મતમ્ ॥૬૫॥
મહાવાક્યાર્થજં યત્તુ સૂક્ષ્મયુક્તિશતાન્વિતમ્।
તદ્દ્વિતીયં જલે તૈલબિન્દુરીત્યા પ્રસૃત્વરમ્ ॥૬૬॥
ઐદમ્પર્યગતં યચ્ચ વિધ્યાદૌ યત્નવચ્ચ યત્।
તૃતીયં તદ્વિશુદ્ધોચ્ચજાત્યરત્નવિભાનિભમ્ ॥૬૭॥
આદ્યે જ્ઞાને મનાક્ પુંસસ્તદ્રાગાદ્દર્શનગ્રહઃ।
દ્વિતીયે ન ભવત્યેષ ચિન્તાયોગાત્કદાચન ॥૬૮॥
ચારિસઞ્જીવિનીચારકારકજ્ઞાતતોઽન્તિમે।
સર્વત્રૈવ હિતા વૃત્તિર્ગામ્ભીર્યાત્તત્ત્વદર્શિનઃ ॥૬૯॥
તેન સ્યાદ્વાદમાલમ્બ્ય સર્વદર્શનતુલ્યતામ્।
મોક્ષોદ્દેશાવિ(દ્વિ?)શેષેણ યઃ પશ્યતિ સ શાસ્ત્રવિત્ ॥૭૦॥
માધ્યસ્થ્યમેવ શાસ્ત્રાર્થો યેન તચ્ચારુ સિધ્યતિ।
સ એવ ધર્મવાદઃ સ્યાદન્યદ્બાલિશવલ્ગનમ્ ॥૭૧॥
પુત્રદારાદિસંસારો ધનિનાં મૂઢચેતસામ્।
પણ્ડિતાનાં તુ સંસારઃ શાસ્ત્રમધ્યાત્મવર્જિતમ્ ॥૭૨॥
માધ્યસ્થ્યસહિતં હ્યેકપદજ્ઞાનમપિ પ્રમા।
શાસ્ત્રકોટિર્વૃથૈવાન્યા તથા ચોક્તં મહાત્મના ॥૭૩॥
વાદાંશ્ચ પ્રતિવાદાંશ્ચ વદન્તોઽનિશ્ચિતાંસ્તથા।
તત્ત્વાન્તં નૈવ ગચ્છન્તિ તિલપીલકવદ્ગતૌ ॥૭૪॥
ઇતિ યદિવદનાત્પદાનિ બુદ્ધ્વા
પ્રશમવિવેચનસંવરાભિધાનિ।
પ્રદલિતદુરિતઃ ક્ષણાચ્ચિલાતિતનય
ઇહ ત્રિદશાલયં જગામ ॥૭૫॥
નચાનેકાન્તાર્થાવગમરહિતસ્યાસ્ય ફલિતમ્,
કથં માધ્યસ્થ્યેન સ્ફુટમિતિ વિધેયં ભ્રમપદમ્।
સમાધેરવ્યક્તાદ્યદમિદધતિ વ્યક્તસદૃશમ્।
ફલં યોગાચાર્યા ધ્રુવમભિનિવેશો વિગલિતે ॥૭૬॥
વિશેષાદોઘાદ્વા સંપદિ તદનેકાન્તસમયે, સમુન્મીલદ્ભક્તિર્ભવતિ ય ઇહાધ્યાત્મવિશદઃ।
ભૃશં ધીરોદાત્તપ્રિયતમગુણોજ્જાગરરુચિર્યશઃ
શ્રીસ્તસ્યાઙ્ક ત્યજતિ ન કદાપિ પ્રણયિની ॥૭૭॥

પ્રથમોઽધિકારઃ સમાપ્તઃ

દિશા દર્શિતયા શાસ્ત્રૈર્ગચ્છન્નચ્છમતિઃ પથિ।
જ્ઞાનયોગં પ્રયુઞ્જીત તદ્વિશેષોપલબ્ધયે ॥૧॥
યોગજાદૃષ્ટજનિતઃ સ તુ પ્રાતિભસંજ્ઞિતઃ।
સન્ધ્યેવ દિનરાત્રિભ્યાં કેવલશ્રુતયોઃ પૃથક્ ॥૨॥
પદમાત્રં હિ નાન્વેતિ શાસ્ત્રં દિગ્દર્શનોત્તરમ્।
જ્ઞાનયોગો મુનેઃ પાર્શ્વમાકૈવલ્યં ન મુઞ્ચતિ ॥૩॥
તત્ત્વતો બ્રહ્મણઃ શાસ્ત્રં લક્ષકં ન તુ દર્શકમ્।
ન ચાદૃષ્ટાત્મતત્ત્વસ્ય દૃષ્ટભ્રાન્તિર્નિવર્તતે ॥૪॥
તેનાત્મદર્શનાકાઙ્ક્ષી જ્ઞાનેનાન્તર્મુખો ભવેત્।
દ્રષ્ટૃદૃગાત્મતા મુક્તિર્દૃશ્યૈકાત્મ્યં ભવભ્રમઃ ॥૫॥

jainuniversity.org
સર્વ જ્ઞાનાય ભવતુ

આત્મજ્ઞાને મુનિર્મગ્નઃ સર્વં પુદ્ગલવિભ્રમમ્।
મહેન્દ્રજાલવદ્વેત્તિ નૈવ તત્રાનુરજ્યતે ॥૬॥
આસ્વાદિતા સુમધુરા યેન જ્ઞાનરતિઃ સુધા।
ન લગત્યેવ તચ્ચેતો વિષયેષુ વિષેષ્વિવ ॥૭॥
સત્તત્ત્વચિન્તયા યસ્યાભિસમન્વાગતા ઇમે।
આત્મવાન્ જ્ઞાનવાન્ વેદધર્મવાન્ બ્રહ્મવાંશ્ચ સઃ ॥૮॥
વિષયાન્ સાધકઃ પૂર્વમનિષ્ટત્વધિયા ત્યજેત્।
ન ત્યજેન્ન ચ ગૃહ્ણીયાત્ સિદ્ધો વિન્દ્યાત્ સ તત્ત્વતઃ ॥૯॥
યોગારમ્ભદશાસ્થસ્ય દુઃખમન્તર્બહિઃ સુખમ્।
સુખમન્તર્બહિર્દુઃખં સિદ્ધયોગસ્ય તુ ધ્રુવમ્ ॥૧૦॥
પ્રકાશશક્ત્યા યદ્રૂપમાત્મનો જ્ઞાનમુચ્યતે।
સુખં સ્વરૂપવિશ્રાન્તિશક્ત્યા વાચ્યં તદેવ તુ ॥૧૧॥
સર્વં પરવશં દુઃખં સર્વમાત્મવશં સુખમ્।
એતદુક્તં સમાસેન લક્ષણં સુખદુઃખયો ॥૧૨॥
જ્ઞાનમગ્નસ્ય યચ્છર્મ તદ્વક્તું નૈવ પાર્યતે।
નોપમેયં પ્રિયાશ્લેષૈર્નાપિ તચ્ચન્દનદ્રવૈઃ ॥૧૩॥
તેજોલેશ્યાવિવૃદ્ધિર્યા પર્યાયક્રમવૃદ્ધિતઃ।
ભાષિતા ભગવત્યાદૌ સેત્થમ્ભૂતસ્ય યુજ્યતે ॥૧૪॥
ચિન્માત્રલક્ષણેનાન્યવ્યતિરિક્તત્વ માત્મનઃ।
પ્રતીયતે યદશ્રાન્તં તદેવ જ્ઞાનમુત્તમમ્ ॥૧૫॥
શુભોપયોગરૂપોઽયં સમાધિઃ સવિકલ્પકઃ।
શુદ્ધોપયોગરૂપસ્તુ નિર્વિકલ્પસ્તદેકદક્ ॥૧૬॥
આદ્યઃ સાલમ્બનો નામ યોગોઽનાલમ્બનઃ પરઃ।
છાયાયા દર્પણાભાવે મુખવિશ્રાન્તિસંનિભઃ ॥૧૭॥
યદ્દૃશ્યં યચ્ચ નિર્વાચ્યં મનનીયં યદ્ભુવિ।
તદ્રૂપં પરસંશ્લિષ્ટં ન શુદ્ધદ્રવ્યલક્ષણમ્ ॥૧૮॥
અપદસ્ય પદં નાસ્તીત્યુપક્રમ્યાગમે તતઃ।
ઉપાધિમાત્રવ્યાવૃત્ત્યા પ્રોક્તં શુદ્ધાત્મલક્ષણમ્ ॥૧૯॥
યતો વાચો નિવર્તન્તે અપ્રાપ્ય મનસા સહ।
ઇતિ શ્રુતિરપિ વ્યક્તમેતદર્થાનુભાષિણી ॥૨૦॥
અતીન્દ્રિયં પરં બ્રહ્મ વિશુદ્ધાનુભવં વિના।
શાસ્ત્રયુક્તિશતેનાપિ નૈવ ગમ્યં કદાચન ॥૨૧॥
કેષાં ન કલ્પના દર્વી શાસ્ત્રક્ષીરાન્નગાહિની।
વિરલાસ્તદ્રસાસ્વાદવિદોઽનુભવજિહ્વયા ॥૨૨॥
પશ્યતુ બ્રહ્મનિર્દ્વંદ્વં નિર્દ્વંદ્વાનુભવં વિના।
કથં લિપિમયી દૃષ્ટિઃ વાઙ્મયી વા મનોમયી ॥૨૩॥
ન સુષુપ્તિરમોહત્વાન્નાપિ ચ સ્વાપજાગરૌ।
કલ્પનાશિલ્પવિશ્રાન્તેસ્તુર્યૈવાનુભવો દશા ॥૨૪॥
અધિગત્યાખિલં શબ્દબ્રહ્મ શાસ્ત્રદશા મુનિઃ।
સ્વસંવેદ્યપરં બ્રહ્માનુભવૈરધિગચ્છતિ ॥૨૫॥
યે પર્યાયેષુ નિરતાસ્તે હ્યન્યસમયસ્થિરતાઃ।
આત્મસ્વભાવનિષ્ઠાનાં ધ્રુવા સ્વસમયસ્થિતિઃ ॥૨૬॥
આવાપોદ્વાપવિશ્રાન્તિર્યત્રાશુદ્ધનયસ્ય તત્।

jainuniversity.org

શુદ્ધાનુભવસંવેદ્યં સ્વરૂપં પરમાત્મનઃ ॥૨૭॥
ગુણસ્થાનાનિ યાવન્તિ યાવન્ત્યશ્ચાપિ માર્ગણાઃ।
તદન્યતરસંશ્લેષો નૈવાતઃ પરમાત્મનઃ ॥૩૮॥
કર્મોપાધિકૃતાન્ ભાવાન્ ય આત્મન્યધ્યવસ્યતિ।
તેન સ્વાભાવિકં રૂપં ન બુદ્ધં પરમાત્મનઃ ॥૨૯॥
યથા ભૃત્યૈઃ કૃતં યુદ્ધં સ્વામિન્યેવોપચર્યતે।
શુદ્ધાત્મન્યવિવેકેન કર્મસ્કન્ધોર્જિતં તથા ॥૩૦॥
મુષિતત્વં યથા પાન્થગતં પથ્યુપચર્યતે।
તથા વ્યવહરત્યજ્ઞશ્ચિદ્રૂપે કર્મવિક્રિયામ્ ॥૩૧॥
સ્વત એવ સમાયાન્તિ કર્માણ્યારબ્ધશક્તિતઃ।
એકક્ષેત્રાવગાહેન જ્ઞાની તત્ર ન દોષભાક્ ॥૩૨॥
દારુયન્ત્રસ્થપાઞ્ચાલીનૃત્યતુલ્યાઃ પ્રવૃત્તયઃ।
યોગિનો નૈવ બાધાયૈ જ્ઞાનિનો લોકવર્તિનઃ ॥૩૩॥
પ્રારબ્ધાદૃષ્ટજનિતાત્ સામાયિકવિવેકતઃ।
ક્રિયાપિ જ્ઞાનિનો વ્યક્તામૌચિતીં નાતિવર્તતે ॥૩૪॥
સંસારે નિવસન્ સ્વાર્થસજ્જઃ કજ્જલવેશ્મનિ।
લિપ્યતે નિખિલો લોકો જ્ઞાનસિદ્ધો ન લિપ્યતે ॥૩૫॥
નાહં પુદ્ગલભાવાનાં કર્તા કારયિતા ચ ન।
નાનુમન્તાપિ ચેત્યાત્મજ્ઞાનવાન્ લિપ્યતે કથમ્ ॥૩૬॥
લિપ્યતે પુદ્ગલસ્કન્ધો ન લિપ્યે પુદ્ગલૈરહમ્।
ચિત્રવ્યોમાઞ્જનેનેવ ધ્યાયન્નિતિ ન લિપ્યતે ॥૩૭॥
લિપ્તતા જ્ઞાનસમ્પાતપ્રતિઘાતાય કેવલમ્।
નિર્લેપજ્ઞાનમગ્રસ્ય ક્રિયા સર્વોપયુજ્યતે ॥૩૮॥
તપઃશ્રુતાદિના મત્તઃ ક્રિયાવાનપિ લિપ્યતે।
ભાવનાજ્ઞાનસમ્પન્નો નિષ્ક્રિયોઽપિ ન લિપ્યતે ॥૩૯॥
સમલં નિર્મલં ચેદમિતિ દ્વૈતં યદાગતમ્।
અદ્વૈતં નિર્મલં બ્રહ્મ તદૈકમવશિષ્યતે ॥૪૦॥
મહાસામાન્યરૂપેઽસ્મિન્મજ્જન્તિ નયજા ભિદાઃ।
સમુદ્ર ઇવ કલ્લોલાઃ પવનોન્માથનિર્મિતાઃ ॥૪૧॥
ષડ્દ્રવ્યૈકાત્મ્યસંસ્પર્શિ સત્સામાન્યં હિ યદ્યપિ।
પરસ્યાનુપયોગિત્વાત્ સ્વવિશ્રાન્તં તથાપિ તત્ ॥૪૨॥
નયેન સઙ્ગ્રહેણૈવમૃજુસૂત્રોપજીવિના।
સચ્ચિદાનન્દરૂપત્વં બ્રહ્મણો વ્યવતિષ્ઠતે ॥૪૩॥
સત્ત્વચિત્ત્વાદિધર્માણાં ભેદાભેદવિચારણે।
ન ચાર્થોઽયં વિશીર્યેત નિર્વિકલ્પપ્રસિદ્ધિતઃ ॥૪૪॥
યોગજાનુભવારૂઢે સન્માત્રે નિર્વિકલ્પકે।
વિકલ્પોઘાસહિષ્ણુત્વં ભૂષણં ન તુ દૂષણમ્ ॥૪૫॥
યો હ્યાખ્યાતુમશક્યોઽપિ પ્રત્યાખ્યાતુ ન શક્યતે।
પ્રાજ્ઞૈર્ન દૂષણીયોઽર્થઃ સ માધુર્યવિશેષવત્ ॥૪૬॥
કુમારી ન યથા વેત્તિ સુખં દયિતભોગજમ્।
ન જાનાતિ તથા લોકો યોગિનાં જ્ઞાનજં સુખમ્ ॥૪૭॥
અત્યન્તપક્વબોધાય સમાધિર્નિર્વિકલ્પકઃ।
વાચ્યોઽયં નાર્ધવિજ્ઞસ્ય તથા ચોક્તં પરૈરપિ ॥૪૮॥

jainuniversity.org

આદૌ શમદમપ્રાયૈર્ગુણૈઃ શિષ્યં પ્રબોધયેત્।
પશ્ચાત્ સર્વમિદં બ્રહ્મ શુદ્ધસ્ત્વમિતિ બોધયેત્ ॥૪૯॥
અજ્ઞસ્યાર્ધપ્રબુદ્ધસ્ય સર્વં બ્રહ્મેતિ યો વદેત્।
મહાનરકજાલેષુ સ તેન વિનિયોજિતઃ ॥૫૦॥
તેનાદૌ શોધયેચ્ચિત્તં સદ્વિકલ્પૈર્વ્રતાદિભિઃ।
યત્કામાદિવિકારાણાં પ્રતિસંખ્યાનનાશ્યતા ॥૫૧॥
વિકલ્પરૂપા માયેયં વિકલ્પેનૈવ નાશ્યતે।
અવસ્થાન્તરભેદેન તથા ચોક્તં પરૈરપિ ॥૫૨॥
અવિદ્યયૈવોત્તમયા સ્વાત્મનાશોદ્યમોત્થયા।
વિદ્યા સમ્પ્રાપ્યતે રામ સર્વદોષાપહારિણી ॥૫૩॥
શામ્યતિ હ્યસ્ત્રમસ્ત્રેણ મલેન ક્ષાલ્યતે મલઃ।
શમં વિષં વિષેણૈતિ રિપુણા હન્યતે રિપુઃ ॥૬૪॥
ઈદૃશી ભૂતમાયેયં યા સ્વનાશેન હર્ષદા।
ન લક્ષ્યતે સ્વભાવોઽસ્યાઃ પ્રેક્ષ્યમાણૈવ નશ્યતિ ॥૫૫॥
વ્રતાદિઃ શુભસઙ્કલ્પો નિર્નાશ્યાશુભવાસનામ્।
દાહ્યં વિનૈવ દહનઃ સ્વયમેવ વિનઙ્ક્ષ્યતિ ॥૫૬॥
ઇયં નૈશ્ચયિકી શક્તિર્ન પ્રવૃત્તિર્ન વા ક્રિયા।
શુભસઙ્કલ્પનાશાર્થં યોગિનામુપયુંજ્યતે ॥૫૭॥
દ્વિતીયાપૂર્વકરણે ક્ષાયોપશમિકા ગુણાઃ।
ક્ષમાદ્યા અપિ યાસ્યન્તિ સ્થાસ્યન્તિ ક્ષાયિકાઃ પરમ્ ॥૫૮॥
ઇત્થં યથાબલમનુદ્યમમુદ્યમં ચ કુર્વન્ દશાનુગુણમુત્તમમાન્તરાર્થે।
ચિન્માત્રનિર્ભરનિવેશિતપક્ષપાતઃ,
પ્રાતર્દ્યુરત્નમિવ દીપ્તિમુપૈતિ યોગી ॥૫૯॥
અભ્યસ્ય તુ પ્રવિતતં વ્યવહામાર્ગં,
પ્રજ્ઞાપનીય ઇહ સદ્ગુરુવાક્યનિષ્ઠઃ।
ચિદ્દર્પણપ્રતિફલત્ત્રિજગદ્વિવર્તે,
વર્તેત કિં પુનરસૌ સહજાન્મરૂપે ॥૬૦॥
ભવતુ કિમપિ તત્ત્વં બ્રાહ્મમાભ્યન્તરં વા,
હૃદિ વિતરતિ સામ્યં નિર્મલશ્ચિદ્વિચારઃ।
તદિહ નિચિતપઞ્ચાચાર સઞ્ચારચારુ-
સ્ફુરિતપરમભાવે પક્ષપાતોઽધિકો નઃ ॥૬૧॥
સ્ફુટમપરમભાવે નૈગમસ્તારતમ્યમ્,
પ્રવદતુ ન તુ હૃષ્યેત્તાવતા જ્ઞાનયોગી।
કલિતપરમભાવં ચિચ્ચમત્કારસારમ્,
સકલનયવિશુદ્ધં ચિત્તમેકં પ્રમાણમ્ ॥૬૨॥
હરિરપરનયાનાં ગર્જિતૈઃ કુઞ્જરાણામ્,
સહજવિપિનસુપ્તો નિશ્ચયો નો બિભેતિ।
અપિ તુ ભવતિ લીલોજ્જૃમ્ભિજૃમ્ભોન્મુખેઽસ્મિન્ ગલિતમદભરાસ્તે નોચ્છ્વસન્ત્યેવ ભીતા
॥૬૩॥
કલિતવિવિધબાહ્યવ્યાપકોલાહલૌ-
ઘવ્યુપરમપરમાર્થે ભાવનાપાવનાનામ્।
ક્વચન કિમપિ શોચ્યં-નાસ્તિ નૈવાસ્તિ મોચ્યં,
ન ચ કિમપિ વિધેયં નૈવ ગેયં ન દેયમ્ ॥૬૪॥

jainuniversity.org
सर्व ज्ञानाय भवतु

ઇતિ સુપરિણતાત્મ-ખ્યાતિચાતુર્યકેલિર્ભવતિ યતિપતિર્યશ્ચિદ્દ્ભરોદ્ભાસિવીર્યઃ।
હરિહિમકરહારસ્ફારમન્દારગઙ્ગા-
રજતકલશશુભ્રા સ્યાત્તદીયા યશઃશ્રી ॥૬૫॥

દ્વિતીયોઽધિકારઃ સમાપ્ત

યાન્યેવ સાધનાન્યાદૌ ગૃહ્ણીયાજ્જ્ઞાનસાધકઃ।
સિદ્ધયોગસ્ય તાન્યેવ લક્ષણાનિ સ્વભાવતઃ ॥૧॥
અત એવ જગૌ યાત્રાં સત્તપોનિયમાદિષુ।
યતનાં સોમિલપ્રશ્ને ભગવાન્ સ્વસ્ય નિશ્ચિતમ્ ॥૨॥
અતશ્ચૈવ સ્થિતપ્રજ્ઞભાવસાધનલક્ષણે।
અન્યૂનાભ્યધિકે પ્રોક્તે યોગદૃષ્ટયા પરૈરપિ ॥૩॥
નાજ્ઞાનિનો વિશેષ્યેત યથેચ્છાચરણે પુનઃ।
જ્ઞાની સ્વલક્ષણાભાવાત્તથા ચોક્તં પરૈરપિ ॥૪॥
બુદ્ધાઽદ્વૈતસતત્ત્વસ્ય યથેચ્છાચરણં યદિ।
શુનાં તત્ત્વદૃશાં ચૈવ કો ભેદોઽશુચિભક્ષણે ॥૫॥
અબુદ્ધિપૂર્વિકા વૃત્તિર્ન દુષ્ટા તત્ર યદ્યપિ।
તથાપિ યોગજાદૃષ્ટમહિમ્ના સા ન સમ્ભવેત્ ॥૬॥
નિવૃત્તમશુભાચારાચ્છુભાચારપ્રવૃત્તિમત્।
સ્યાદ્વા ચિત્તમુદાસીનં સામાયિકવતો મુનેઃ ॥૭॥
વિધયશ્ચ નિષેધાશ્ચ નત્વજ્ઞાનનિયન્ત્રિતાઃ।
બાલસ્યૈવાગમે પ્રોક્તો નોદ્દેશઃ પશ્યકસ્ય યત્ ॥૮॥
ન ચ સામર્થ્યયોગસ્ય યુક્તં શાસ્ત્રં નિયામકમ્।
કલ્પાતીતસ્ય મર્યાદાપ્યસ્તિ ન જ્ઞાનિનઃ ક્વચિત્ ॥૯॥
ભાવસ્ય સિદ્ધ્યસિદ્ધિભ્યાં યચ્ચાકિઞ્ચિત્કરી ક્રિયા।
જ્ઞાનમેવ ક્રિયામુક્તં રાજયોગસ્તદિષ્યતામ્ ॥૧૦॥
મૈવં નાકેવલી પશ્યો નાપૂર્વકરણં વિના।
ધર્મસંન્યાસયોગી ચેત્યન્યસ્ય નિયતા ક્રિયા ॥૧૧॥
સ્થૈર્યાધાનાય સિદ્ધસ્યાસિદ્ધસ્યાનયનાય ચા।
ભાવસ્યૈવ ક્રિયા શાન્તચિત્તાનામુપયુજ્યતે ॥૧૨॥
ક્રિયાવિરહિતં હન્ત જ્ઞાનમાત્રમનર્થકમ્।
ગતિં વિના પથજ્ઞોઽપિ નાપ્નોતિ પુરમીપ્સિતમ્ ॥૧૩॥
સ્વાનુકૂલાં ક્રિયાં કાલે જ્ઞાનપૂર્ણોઽપ્યપેક્ષતે।
પ્રદીપઃ સ્વ(સ?)પ્રકાશો (શે?)ઽપિ તૈલપૂર્ત્યાદિકં યથા॥૧૪॥
બાહ્યભાવં પુરસ્કૃત્ય યે ક્રિયાવ્યવહારતઃ।
વદને કવલક્ષેપં વિના તે તૃપ્તિકાઙ્ક્ષિણઃ ॥૧૫॥
ગુણવદ્બહુમાનાદેર્નિત્યસ્મૃત્યા ચ સત્ક્રિયા।
જાતં ન પાતયેદ્ભાવમજાતં જનયેદપિ ॥૧૬॥
ક્ષાયોપશમિકે ભાવે યા ક્રિયા ક્રિયતે તયા।
પતિતસ્યાપિ તદ્ભાવપ્રવૃદ્ધિર્જાયતે પુનઃ ॥૧૭॥
ગુણવૃદ્ધયૈ તતઃ કુર્યાત્ ક્રિયામસ્ખલનાય વા।
એકં તુ સંયમસ્થાનં જિનાનામવતિષ્ઠતે ॥૧૮॥
અજ્ઞાનનાશકત્વેન નનુ જ્ઞાનં વિશિષ્યતે।
ન હિ રજ્જાવહિભ્રાન્તિર્ગમને ન નિવર્તતે ॥૧૯॥
સત્યં ક્રિયાગમપ્રોક્તા જ્ઞાનિનોઽપ્યુપયુજ્યતે।

jainuniversity.org
सर्वे ज्ञानाय भवतु

સઞ્ચિતાદૃષ્ટનાશાર્થં નાસૂરોઽપિ યદભ્યધાત્ ॥૨૦॥
તણ્ડુલસ્ય યથા વર્મ યથા તામ્રસ્ય કાલિકા।
નશ્યતિ ક્રિયયા પુત્ર પુરુષસ્ય તથા મલમ્ ॥૨૧॥
જીવસ્ય તણ્ડુલસ્યેવ મલં સહજમપ્યલમ્।
નશ્યત્યેવ ન સન્દેહસ્તસ્માદુદ્યમવાન્ ભવ ॥૨૨॥
અવિદ્યા ચ દિદૃક્ષા ચ ભવબીજં ચ વાસના।
સહજં ચ મલં ચેતિ પર્યાયાઃ કર્મણઃ સ્મૃતાઃ ॥૨૩॥
જ્ઞાનિનો નાસ્ત્યદૃષ્ટં ચેદ્ભસ્મસાત્કૃતકર્મણઃ।
શરીરમીશ્વરસ્યેવ વિદુષોઽપ્યવતિષ્ઠતે।
અન્યાદૃષ્ટવશનેતિ કશ્ચિદાહ તદક્ષમમ્ ॥૨૫॥
શરીરં વિદુષઃ શિષ્યાદ્યદૃષ્ટાદ્યદિ તિષ્ઠતિ।
તદાઽસુહૃદદૃષ્ટેન ન નશ્યેદિતિ કા પ્રમા ॥૨૬॥
ન ચોપાદાનનાશેઽપિ ક્ષણં કાર્યં યથેષ્યતે।
તાર્કિકૈઃ સ્થિતિમત્તદ્વચ્ચિરં વિદ્વત્તનુસ્થિતિઃ ॥૨૭॥
નિરુપાદાનકાર્યસ્ય ક્ષણં યત્તાર્કિકૈઃ સ્થિતિ।
નાશહેત્વન્તરાભાવાદિષ્ટા ન ચ સ દુર્વચઃ ॥૨૮॥
અન્યાદૃષ્ટસ્ય તત્પાતપ્રતિબન્ધકતાં નયેત્।
મ્રિયમાણોઽપિ જીવ્યેત શિષ્યાદૃષ્ટવશાદ્ગુરુઃ ॥૨૯॥
સ્વભાવાન્નિરૂપાદાનં યદિ વિદ્વત્તનુસ્થિતિઃ।
તથાપિ કાલનિયમે તત્ર યુક્તિર્ન વિદ્યતે ॥૩૦॥
ઉચ્છૃઙ્ખલસ્ય તચ્ચિન્ત્યં મંત વેદાન્તિનો હૃદઃ।
પ્રારબ્ધાદૃષ્ટતઃ કિં તુ જ્ઞેયા વિદ્વત્તનુસ્થિતિઃ ॥૩૧॥
તત્પ્રારબ્ધેતરાદૃષ્ટં જ્ઞાનનાશ્યં યદીષ્યતે।
લાઘવેન વિજાતીયં તન્નાશ્યં તત્પ્રકલ્પ્યતામ્ ॥૩૨॥
ઇત્થં ચ જ્ઞાનિનો જ્ઞાનનાશ્યકર્મક્ષયે સતિ।
ક્રિયૈકનાશ્યકર્મૌઘક્ષયાર્થં સાપિ યુજ્યતે ॥૩૩॥
સર્વકર્મક્ષયે જ્ઞાનકર્મણોસ્તત્સમુચ્ચયઃ।
અન્યોઽન્યપ્રતિબન્ધેન તથા ચોક્તં પરૈરપિ ॥૩૪॥
ન યાવત્સમમભ્યસ્તૌ જ્ઞાનસત્પુરુષક્રમૌ।
એકોઽપિ નૈતયોસ્તાવત્પુરુષસ્યેહ સિધ્યતિ ॥૩૫॥
યથા છાદ્મસ્થિકે જ્ઞાનકર્મણી સહકુ(ગ?)ત્વરે।
ક્ષાયિકે અપિ વિજ્ઞેયે તથૈવ મતિશાલિભિઃ ॥૩૬॥
સમ્પ્રાપ્તકેવલજ્ઞાના અપિ યજ્જિનપુઙ્ગવાઃ।
ક્રિયાં યોગનિરોધાંખ્યાં કૃત્વા સિધ્યન્તિ નાન્યથા ॥૩૭॥
તેન યે ક્રિયયા મુક્તા જ્ઞાનમાત્રાભિમાનિનઃ।
તે ભ્રષ્ટા જ્ઞાનકર્મભ્યાં નાસ્તિકા નાત્ર સંશયઃ ॥૩૮॥
જ્ઞાનોત્પત્તિં સમુદ્ભાવ્ય કામાદીનન્યદૃષ્ટિતઃ।
અપહ્નુવાનૈર્લોકેભ્યો નાસ્તિકૈર્વઞ્ચિતં જગત્ ॥૩૯॥
જ્ઞાનસ્ય પરિપાકાદ્ધિ ક્રિયાઽસઙ્ગત્વમઙ્ગતિ।
ન તુ પ્રયાતિ પાર્થક્યં ચન્દનાદિવ સૌરભમ્ ॥૪૦॥
પ્રીતિભક્તિવચોઽસંગૈરનુષ્ઠાનં ચતુર્વિધમ્।
યત્પરૈર્યોગિભિર્ગીતં તદિત્થં યુજ્યતેઽખિલમ્ ॥૪૧॥
જ્ઞાને ચૈવ ક્રિયાયાં ચ યુગપદ્વિહિતાદરઃ।

દ્રવ્યભાવવિશુદ્ધઃ સન્ પ્રયાત્યેવ પરં પદમ્ ॥૪૨॥
ક્રિયાજ્ઞાનસંયોગવિશ્રાન્તચિત્તાઃ
સમુદ્ભૂતર્બાધચારિત્રવૃત્તાઃ।
નયોન્મેષનિર્ણીતનિઃશેષભાવાસ્તપઃ
શક્તિલબ્ધપ્રસિદ્ધપ્રભાવાઃ ॥૪૩॥
ભયક્રોધમાયામદાજ્ઞાનનિદ્રા-
પ્રમાદોજ્ઝિતાઃ શુદ્ધમુદ્રા મુનીન્દ્રાઃ।
યશઃશ્રીસમાલિઙ્ગિતા વાદિદન્તિ-
સ્મયોચ્છેદહર્યક્ષતુલ્યા જયન્તિ ॥૪૪॥

તૃતીયોऽધિકારઃ સમાપ્તઃ

જ્ઞાનક્રિયાશ્વદ્વયયુક્તસામ્ય-રથાધિરૂઢઃ શિવમાર્ગગામી।
ન ગ્રામપૂઃકણ્ટકજારતીનાં જનોऽનુપાનત્ક ઇવાતિમેતિ ॥૧॥
આત્મપ્રવૃત્તાવતિજાગરૂકઃ પરપ્રવૃત્તૌ બધિરાન્ધમૂકઃ।
સદા ચિદાનન્દપદોપયોગી લોકોત્તરં સામ્યમુપૈતિ યોગી ॥૨॥
પરીષહૈશ્ચ પ્રબલોપસર્ગયોગાચ્ચલત્યેવ ન સામ્યયુક્તઃ।
સ્થૈર્યાદ્વિપર્યાસમુપૈતિ જાતુ ક્ષમા ન શૈલૈર્ન ચ સિન્ધુનાથૈઃ ॥૩॥
ઇતસ્તતો નારતિવહ્નિયોગા-
દુડ્ડીય ગચ્છેદ્યદિ ચિત્તસૂતઃ।
સામ્યૈકસિદ્ધૌષધમૂર્ચ્છિતઃ સન્,
કલ્યાણસિદ્ધેર્ન તદા વિલમ્બઃ ॥૪॥
અન્તર્નિમગ્નઃ સમતાસુખાબ્ધૌ બાહ્યે સુખે નો રતિમેતિ યોગી।
અટત્યટવ્યાં ક ઇવાર્થલુબ્ધો ગૃહે સમુત્સર્પતિ કલ્પવૃક્ષે ॥૫॥
યસ્મિન્નવિદ્યાર્પિતબાહ્યવસ્તુવિસ્તારજભ્રાન્તિરુપૈતિ શાન્તિમ્।
તસ્મિંશ્ચિદેકાર્ણવનિસ્તરઙ્ગસ્વભાવસામ્યે રમતે સુબુદ્ધિઃ ॥૬॥
શુદ્ધાત્મતત્ત્વપ્રગુણા વિમર્શા સ્પર્શાખ્યસંવેદનમાદધાનાઃ।
યદાન્યબુદ્ધિં વિનિવર્તયન્તિ તદા સમત્વં પ્રથતેऽવશિષ્ટમ્ ॥૭॥
વિના સમત્વં પ્રસરન્મમત્વં,
સામાયિકં માયિકમેવ મન્યે।
આયે સમાનાં સતિ સદ્ગુણાનાં શુદ્ધં,
હિ તચ્છુદ્ધનયા વિદન્તિ ॥૮॥
નિશાનભોમન્દિરરત્નદીપ્રજ્યોતિર્ભિરુદ્દ્યોતિતપૂર્વમન્તઃ।
વિદ્યોતતે તત્પરમાત્મતત્ત્વં પ્રસૃત્વરે સામ્યમણિપ્રકાશે ॥૯॥
એકાં વિવેકાઙ્કુરિતાં શ્રિતા યાં,
નિર્વાણમાપુર્ભરતાદિભૂપાઃ।
સૈવર્જુમાર્ગઃ સમતા મુનીનામન્યસ્તુ,
તસ્યા નિખિલઃ પ્રપઞ્ચઃ ॥૧૦॥
અલ્પેऽપિ સાધુર્ન કષાયવહ્નાવહ્નાય વિશ્વાસમુપૈતિ ભીતઃ।
પ્રવર્ધમાનઃ સ દહેદ્ગુણૌઘં સામ્યામ્બુપૂરૈર્યદિ નાપનીતઃ ॥૧૧॥
પ્રારબ્ધજા જ્ઞાનવતાં કષાયા,
આભાસિકા ઇત્યભિમાનમાત્રમ્।
નાશો હિ ભાવઃ પ્રતિસઙ્ખ્યયા,
યો નાબોધવત્સામ્યરતૌસ તિષ્ઠેત્ ॥૧૨॥

Jainuniversity.org
સર્વ જ્ઞાનાય ભવતુ

સામ્યં વિના યસ્ય તપઃક્રિયાદેર્નિષ્ઠા,
પ્રતિષ્ઠાર્જનમાત્ર એવ।
સ્વર્ધેનુચિન્તામણિકામકુમ્ભાન્,
કરોત્યસૌ કાણકપર્દમૂલ્યાન્ ।।૧૩।।
જ્ઞાની ક્રિયાવાન્ વિરતસ્તપસ્વી,
ધ્યાની ચ મૌની સ્થિરદર્શનશ્ચ।
સાધુર્ગુણં તં લભતે ન જાતુ,
પ્રાપ્નોતિ યં સામ્યસમાધિનિષ્ઠઃ ।।૧૪।।
દુર્યોધનેનાભિહતશ્ચુકોપ ન પાણ્ડવૈર્યો ન નુતો જહર્ષ।
સ્તુમો ભદન્તં દમદન્તમન્તઃસમત્વન્તં મુનિસત્તમં તમ્ ।।૧૫।।
યો દહ્યમાનાં મિથિલાં નિરીક્ષ્ય શક્રેણ,
નુન્નોઽપિ નમિઃ પુરીં સ્વામ્।
ન મેઽત્ર કિઞ્ચિજ્જ્વલતીતિ મેને,
સામ્યેન તેનોરુયશો વિતેને ।।૧૬।।
સામ્યપ્રસાદાસ્તવપુર્મમત્વાઃ,
સત્ત્વાધિકાઃ સ્વં ધ્રુવમેવ મત્વા।
ન સેહિરેઽર્ત્તિ કિમુ તીવ્રયન્ત્ર-
નિષ્પીડિતાઃ સ્કન્ધકસૂરિશિષ્યાઃ ।।૧૭।।
લોકોત્તરં ચારુચરિત્રમેતન્મેતાર્યસાધોઃ સમતાસમાધેઃ।
હૃદાપ્યકુપ્યન્ન યદાર્દ્રચર્મબદ્ધેઽપિ મૂર્ધન્યયમાપ તાપમ્ ।।૧૮।।
જજ્વાલ નાન્તશ્ચ સુરાધમેન,
પ્રોજ્જ્વાલિતેઽપિ જ્વલનેન મૌલૌ।
મૌલિર્મુનીનાં સ ન કૈર્નિષેવ્યઃ
કૃષ્ણાનુજન્મા સમતાઽમૃતાબ્ધિઃ ।।૧૯।।
ગઙ્ગાજલે યો ન જહૌ સુરેણ,
વિદ્ધોઽપિ શૂલે સમતાનુવેધમ્।
પ્રયાગતીર્થોદયકૃન્મુનીનાં માન્યઃ
સ સૂરિસ્તનુજોઽગ્નિકાયાઃ ।।૨૦।।
સ્ત્રીભ્રૂણગોબ્રાહ્મણઘાતજાતપાપાદધઃપાતકૃતાભિમુખ્યાઃ।
દૃઢપ્રહારિપ્રમુખાઃ ક્ષણેન સામ્યાવલમ્બાત્પદમુચ્ચમાપુઃ ।।૨૧।।
અપ્રાપ્તધર્માઽપિ પુરાઽઽદિમાર્હન્માતા,
શિવં યદ્ભગવત્યવાપ।
નાપ્નોતિ પારં વચસોઽનુપાધિ-
સમાધિસામ્યસ્ય વિજૃમ્ભિતં તત્ ।।૨૨।।
ઇતિ શુભમતિર્મત્વા સામ્યપ્રભાવમનુત્તરં ય ઇહ નિરતો નિત્યાનન્દઃ કદાપિ ન ખિદ્યતે।
વિગલદખિલાવિદ્યઃ પૂર્ણસ્વભાવસમૃદ્ધિમાન્,
સ ખલુ લભતે ભાવારીણાં જયેન યશઃશ્રિયમ્ ।।૨૩।।

ચતુર્થોઽધિકારઃ સમાપ્ત

।। સમાપ્તમિદં યશઃશ્ચઙ્કમધ્યાત્મોપનિષત્પ્રકરણમ્ ।।

Jainuniversity.org
સર્વ જ્ઞાનાય ભવતુ